

Victor Hugo

De miserabelen

Uit het Frans vertaald door Tatjana Daan

De vertaler ontving voor deze vertaling een projectsubsidie van het Nederlands Letterenfonds.

Onderstrepingen in de voetnoten verwijzen naar de chronologie van historische gebeurtenissen die achter in het boek is opgenomen.

Les Misérables verscheen voor het eerst in 1862. Voor de vertaling is gebruikgemaakt van de volgende edities:

Les Misérables, bezorgd door Maurice Allem, Bibliothèque de la Pléiade, Éditions Gallimard, 1951

Oeuvres complètes, Roman II, Les Misérables, Collection Bouquins, Éditions Robert Laffont, 1985

De vertaler is veel dank verschuldigd aan Bertrand Abraham, Paul de Ridder en René Puthaar.

Vormgeving omslag: Koen Holleboom

Boekverzorging: Zefier Tekstverwerking

© 2022 Nederlandse uitgave: Stichting Uitgeverij Papieren Tijger

© 2022 Nederlandse vertaling: Tatjana Daan

ISBN 978 90 6728 365 6

NUR 302

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopie of andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

www.papierentijger.org

info@papierentijger.org

Inhoud

Eerste deel	Fantine	17
<i>Eerste boek</i>	<i>Een rechtvaardig man</i>	<i>19</i>
I	Myriel	19
II	Meneer Myriel wordt monseigneur Bienvenu	22
III	Een lastig bisdom voor een goede bisschop	27
IV	Zo woorden, zo daden	28
V	Hoe monseigneur Bienvenu te lang met zijn soutanes deed	34
VI	Wie hij op zijn huis liet passen	37
VII	Cravatte	41
VIII	Filosofie onder invloed	44
IX	De broer in de woorden van de zus	48
X	De bisschop in aanwezigheid van een onbekend licht	51
XI	Een beperking	63
XII	Eenzaamheid van monseigneur Bienvenu	67
XIII	Wat hij geloofde	70
XIV	Wat hij dacht	73
<i>Tweede boek</i>	<i>Val</i>	<i>76</i>
I	's Avonds na een dag lopen	76
II	Wijsheid wordt voorzichtigheid aangeraden	86
III	Heroïek van de lijdzame gehoorzaamheid	89
IV	Bijzonderheden over de kaasmakerijen van Pontarlier	93
V	Rust	96
VI	Jean Valjean	98
VII	De binnenkant van de wanhoop	102
VIII	De golf en het duister	108
IX	Nieuwe grieven	110
X	De ontwaakte man	111
XI	Wat hij doet	113
XII	De bisschop werkt	115
XIII	Petit-Gervais	118
<i>Derde boek</i>	<i>In het jaar 1817</i>	<i>125</i>
I	Het jaar 1817	125
II	Twee viertallen	136
III	Vier bij vier	139
IV	Tholomyès is zo vrolijk dat hij een Spaans liedje zingt	143
V	Bij Bombarda	145
VI	Hoofdstuk waarin ze dol op elkaar zijn	148
VII	Tholomyès' wijsheid	149
VIII	Dood van een paard	155
IX	Vrolijk einde van de pret	157

<i>Vierde boek</i>	<i>Toevertrouwen betekent soms overleveren</i>	160
I	Een moeder ontmoet een andere moeder	160
II	Ruwe schets van twee louche figuren	167
III	De Leeuwerik	169
<i>Vijfde boek</i>	<i>Neergang</i>	172
I	Geschiedenis van een vooruitgang in de productie van zwarte glaskralen	172
II	Madeleine	173
III	Bij Laffitte op de bank gezette geldsommen	176
IV	Madeleine in de rouw	179
V	Vage bliksemflitsen aan de horizon	180
VI	De oude Fauchelevent	185
VII	Fauchelevent wordt tuinman in Parijs	187
VIII	Mevrouw Victurnien geeft vijfendertig frank uit voor de goede zeden	188
IX	Succes voor mevrouw Victurnien	191
X	Gevolgen van het succes	193
XI	<i>Christus nos liberavit</i>	197
XII	Het tijdverdrijf van Bamatabois	198
XIII	Oplossing van een paar problemen van de gemeentepolitie	200
<i>Zesde boek</i>	<i>Javert</i>	208
I	Begin van de rust	208
II	Hoe Jean veranderen kan in Champ	211
<i>Zevende boek</i>	<i>De zaak Champmathieu</i>	219
I	Zuster Simplicie	219
II	De scherpzinnigheid van Scaufflaire	221
III	Storm onder een schedeldak	225
IV	Vormen die het lijden aanneemt tijdens het slapen	240
V	Spaken in de wielen	242
VI	Zuster Simplicie op de proef gesteld	252
VII	De aangekomen reiziger treft voorbereidingen voor zijn vertrek	257
VIII	Voorkeursbehandeling	261
IX	Een plek waar vaste overtuigingen zich aan het vormen zijn	263
X	Systematische ontkenningen	269
XI	Een steeds verbaasder Champmathieu	274
<i>Achtste boek</i>	<i>Repercussies</i>	279
I	De spiegel waarin Madeleine naar zijn haar kijkt	279
II	Fantine gelukkig	281
III	Javert tevreden	284
IV	Het gezag herneemt zijn rechten	287
V	Een passend graf	290

Tweede deel	Cosette	295
<i>Eerste boek</i>	<i>Waterloo</i>	297
I	Wat je tegenkomt als je van Nijvel komt	297
II	Hougoumont	299
III	18 juni 1815	304
IV	A	307
V	Het <i>Quid obscurum</i> van veldslagen	308
VI	Vier uur in de middag	311
VII	Napoleon goedgehumeurd	314
VIII	De keizer stelt de gids De Coster een vraag	318
IX	Het onverwachte	321
X	Het plateau van Sint-Jansberg	324
XI	Slechte gids voor Napoleon, goede gids voor Bülow	328
XII	De garde	330
XIII	De catastrofe	331
XIV	Het laatste carré	333
XV	Cambronne	335
XVI	<i>Quot libras in duce?</i>	336
XVII	Moeten we Waterloo als iets goeds zien?	341
XVIII	Opleving van het <i>droit divin</i>	343
XIX	Het slagveld bij nacht	346
<i>Tweede boek</i>	<i>Het schip De Orion</i>	352
I	Nummer 24601 wordt nummer 9430	352
II	Waarin we twee verzen lezen die misschien van de duivel zijn	355
III	Dat er voorbereidend werk aan de voetboeien moest zijn verricht om zo met een hamerslag te kunnen worden gebroken	358
<i>Derde boek</i>	<i>Inlossing van een aan de dode gedane belofte</i>	366
I	Het waterprobleem in Montfermeil	366
II	Voltooïing van twee portretten	369
III	De mensen moeten wijn hebben en de paarden water	373
IV	Een pop betreedt het toneel	375
V	Het kleine meisje helemaal alleen	376
VI	Eventueel bewijs voor de intelligentie van Boulatruelle	380
VII	Cosette in het donker zij aan zij met de onbekende	384
VIII	Het ongemak van een armoedzaaier te gast te hebben die misschien een rijkard is	386
IX	Thénardier voert het commando	400
X	Wie het betere zoekt kan het slechtere vinden	406
XI	Nummer 9430 duikt weer op en Cosette wint in de loterij	409

<i>Vierde boek</i>	<i>Het krot Gorbeau</i>	411
I	Meester Gorbeau	411
II	Nest voor uil en grasmus	416
III	Twee ongelukken samen vormen geluk	418
IV	Wat de hoofdhuurster opmerkt	421
V	Een vijffrankstuk dat op de grond valt maakt geluid	422
<i>Vijfde boek</i>	<i>Stomme meute bij nachtelijke jacht</i>	426
I	De strategie van het zigzaggen	426
II	Het komt goed uit dat er rijtuigen over de Pont d'Austerlitz kunnen	429
III	Zie de plattegrond van Parijs uit 1727	431
IV	Tasten naar een uitweg	433
V	Wat onmogelijk zou zijn met gasverlichting	435
VI	Begin van een raadsel	438
VII	Vervolg van het raadsel	440
VIII	Het raadsel wordt nog groter	442
IX	De man met de bel	443
X	Waarin wordt uitgelegd waarom Javert zonder buit terugkeerde van zijn jacht	446
<i>Zesde boek</i>	<i>Le Petit-Picpus</i>	454
I	Petite Rue Picpus, nummer 62	454
II	De kloosterregel van Martín Verga	457
III	Strengheid	462
IV	Vrolijkheid	464
V	Verstrooiing	467
VI	Het kleine klooster	471
VII	Enkele silhouetten in deze duisternis	473
VIII	<i>Post corda lapides</i>	475
IX	Een eeuw onder een nonnenkap	476
X	Oorsprong van de eeuwigdurende aanbidding	478
XI	Einde van Petit-Picpus	479
<i>Zevende boek</i>	<i>Terzijde</i>	482
I	Het klooster, abstract idee	482
II	Het klooster, historisch feit	483
III	Op welke voorwaarde je het verleden kunt respecteren	485
IV	Het klooster vanuit zijn grondbeginselen bezien	487
V	Het gebed	488
VI	Het onvoorwaardelijk goede van het gebed	489
VII	Geboden voorzichtigheid bij kritiek	491
VIII	Geloof, richtlijn	492
<i>Achtste boek</i>	<i>Begraafplaatsen nemen wat ze wordt gegeven</i>	495
I	Waarin wordt besproken hoe het klooster in te gaan	495
II	Fauchelevant geconfronteerd met het probleem	501

III	Moeder Innocente	503
IV	Waarin Jean Valjean sterk de indruk wekt Austin Castillejo te hebben gelezen	514
V	Een dronkenlap zijn is niet genoeg om onsterfelijk te worden	518
VI	Tussen vier planken	523
VII	Waarin we de herkomst zien van de uitdrukking 'van de kaart raken'	525
VIII	Geslaagde ondervraging	531
IX	Kloosterlijke afzondering	534
Derde deel Marius		541
<i>Eerste boek Studie van het atoom van Parijs</i>		<i>543</i>
I	<i>Parvulus</i>	543
II	Een aantal van zijn bijzondere kenmerken	544
III	Hij is innemend	545
IV	Hij kan nuttig worden	546
V	Zijn grenzen	547
VI	Een stukje geschiedenis	549
VII	De Parijse straatjongen zou zijn plaats hebben in het Indiase kastensysteem	551
VIII	Waarin we een aardige uitspraak lezen van de laatste koning	553
IX	De oude geest van Gallië	554
X	<i>Ecce Paris, ecce homo</i>	556
XI	Spotten, heersen	562
XII	De in het volk besloten toekomst	565
XIII	De kleine Gavroche	566
<i>Tweede boek De gegoede burger</i>		<i>569</i>
I	Negentig jaar en tweeëndertig tanden	569
II	Zo heer, zo huis	571
III	Luc-Esprit	572
IV	Aspirant-honderdjarige	573
V	Basque en Nicolette	574
VI	Waarin we een glimp opvangen van mejuffrouw Magnon en haar twee kindertjes	575
VII	Regel: bezoek alleen 's avonds toegestaan	577
VIII	De twee vormen geen paar	578
<i>Derde boek Grootvader en kleinzoon</i>		<i>580</i>
I	Een salon uit vroeger tijden	580
II	Een van de rode spoken uit die tijd	584
III	<i>Requiescant</i>	590
IV	Dood van de bandiet	598

V	Het nut van naar de mis gaan om revolutionair te worden	601
VI	Wat het betekent een koster te hebben ontmoet	602
VII	Een of andere scharrel	608
VIII	Marmer tegen graniet	612
<i>Vierde boek De vrienden van het ABC</i>		617
I	Een groep die bijna historisch is geworden	617
II	Bossuets lijkrede voor Blondeau	631
III	Marius' verbazing	634
IV	Het achterzaaltje van Café Musain	635
V	Verruiming van de horizon	643
VI	<i>Res angusta</i>	647
<i>Vijfde boek Uitnemendheid van het ongeluk</i>		650
I	Marius lijdt gebrek	650
II	Marius armlastig	652
III	Marius gelouterd	654
IV	Mabeuf	658
V	Armoede, goede buur van de misère	662
VI	De plaatsvervanger	664
<i>Zesde boek De conjunctie van twee sterren</i>		669
I	Hoe een spotnaam een familienaam kan worden	669
II	<i>Lux facta est</i>	672
III	Werking van de lente	674
IV	Begin van een grote hartstocht	674
V	Grootje Grompot meerdere malen met stomheid geslagen	677
VI	Gevangengenomen	678
VII	Lotgevallen van de aan gissingen overgeleverde letter U	680
VIII	Ook oorlogsinvaliden kunnen gelukkig zijn	681
IX	Eclips	683
<i>Zevende boek Patron-Minette</i>		686
I	Mijnen en mijnwerkers	686
II	De onderwereld	688
III	Babet, Gueulemer, Claquesous en Montparnasse	690
IV	De samenstelling van de bende	692
<i>Achtste boek Arm en slecht</i>		696
I	Marius, op zoek naar een meisje met een hoed, ontmoet een man met een pet	696
II	Vondst	698
III	<i>Quadrifrons</i>	699
IV	Een roos in de misère	703
V	De judas van de voorzienigheid	709
VI	De rover in zijn hol	710
VII	Strategie en tactiek	714
VIII	De zonnestraal in het krot	717

IX	Jondrette moet bijna huilen	719
X	Tarief van een huurrijtuig: twee frank per uur	722
XI	De misère biedt het verdriet haar diensten aan	725
XII	Besteding van de vijf frank van Leblanc	727
XIII	<i>Solus cum solo, in loco remoto, non cogitabuntur orare pater noster</i>	731
XIV	Waarin een politieagent een advocaat twee vuistslagen geeft	734
XV	Jondrette doet zijn aankoop	737
XVI	Waarin we het liedje op een in 1832 populair Engels wijsje terugvinden	739
XVII	Gebruik van Marius' vijf frankstuk	742
XVIII	De twee stoelen van Marius staan tegenover elkaar	745
XIX	Zorgen om wat er op de achtergrond in het donker gebeurt	746
XX	De overval	750
XXI	Ze zouden altijd eerst de slachtoffers moeten aanhouden	768
XXII	De kleine jongen die huilde in het tweede deel	772

**Vierde deel De idylle van de Rue Plumet en het epos van de
Rue Saint-Denis** **775**

<i>Eerste boek Enkele bladzijden geschiedenis</i>		777
I	Goed geknipt	777
II	Slecht genaaid	782
III	Lodewijk Filips	785
IV	Barsten onder de fundering	793
V	Feiten waar de geschiedenis zonder het te weten uit voortkomt	800
VI	Enjolras en zijn luitenants	810
<i>Tweede boek Éponine</i>		815
I	Het Veld van de Leeuwerik	815
II	Embryonale ontwikkeling van misdaden waar gevangenen de broedplaats van zijn	820
III	Verschijsning aan vader Mabeuf	823
IV	Verschijsning aan Marius	827
<i>Derde boek Het huis aan de Rue Plumet</i>		831
I	Huis met geheime ruimten	831
II	Jean Valjean in de Nationale Garde	835
III	<i>Foliis ac frondibus</i>	837
IV	Verandering van hekwerk	840
V	De roos beseft dat zij een belegeringswapen is	843
VI	De veldslag begint	847
VII	Triestheid overtroffen door nog grotere triestheid	849
VIII	De galeiketen	853

<i>Vierde boek</i>	<i>Hulp van beneden kan hulp van boven zijn</i>	862
I	Uitwendige verwonding, inwendige genezing	862
II	Moeder Plutarchus heeft er geen moeite mee een verschijnsel te verklaren	864
<i>Vijfde boek</i>	<i>Waarvan het einde niet op het begin lijkt</i>	871
I	Eenzaamheid en kazerne verbonden	871
II	Cosettes angsten	873
III	Rijkelijk van commentaar voorzien door Toussaint	875
IV	Een hart onder een steen	877
V	Cosette na de brief	881
VI	Ouwelui dienen om te gelegener tijd van huis te zijn	882
<i>Zesde boek</i>	<i>De kleine Gavroche</i>	886
I	Valse streek van de wind	886
II	Hoe de kleine Gavroche profijt trekt van de grote Napoleon	889
III	Ontsnappingsperikelen	908
<i>Zevende boek</i>	<i>Het argot</i>	920
I	Herkomst	920
II	Wortels	927
III	Huilend argot en lachend argot	934
IV	De twee plichten: waken en hopen	939
<i>Achtste boek</i>	<i>Verrukkingen en verdriet</i>	943
I	In het licht	943
II	De roes van het volmaakte geluk	947
III	Begin van een schaduw	949
IV	De joekel blaft	951
V	Nachtelijke zaken	957
VI	Marius krijgt weer zoveel werkelijkheidszin dat hij Cosette zijn adres geeft	958
VII	Het oude tegenover het jonge hart	963
<i>Negende boek</i>	<i>Waar gaan ze heen?</i>	974
I	Jean Valjean	974
II	Marius	976
III	Mabeuf	978
<i>Tiende boek</i>	<i>5 juni 1832</i>	982
I	Buitenkant van het vraagstuk	982
II	De kern van het vraagstuk	985
III	Een begrafenis: gelegenheid tot opleven	992
IV	De onlusten van vroeger	997
V	Het bijzondere van Parijs	1001
<i>Elfde boek</i>	<i>Het atoom verbreedt zich met de orkaan</i>	1005
I	Een aantal ophelderingen over de oorsprong van de poëzie van Gavroche en de invloed daarop van een lid van de Académie	1005

II	Gavroche rukt op	1007
III	Terechte verontwaardiging van een pruikenmaker	1010
IV	Het kind verbaast zich over de grijsaard	1012
V	De grijsaard	1013
VI	Rekruten	1015
<i>Twaalfde boek Corinthe</i>		1017
I	Geschiedenis van Corinthe sinds haar stichting	1017
II	Voorafgaande vrolijkheid	1022
III	De nacht begint neer te dalen over Grantaire	1030
IV	Poging de weduwe Hucheloup te troosten	1034
V	Vorbereidingen	1037
VI	Al wachtend	1038
VII	De in de Rue des Billettes gerekruteerde man	1041
VIII	Meerdere vraagtekens omtrent een zekere Le Cabuc die misschien niet Le Cabuc heette	1044
<i>Dertiende boek Marius gaat het donker in</i>		1049
I	Van de Rue Plumet naar de wijk Saint-Denis	1049
II	Parijs in uilenvlucht	1051
III	De uiterste rand	1053
<i>Veertiende boek Grandeurs van de wanhoop</i>		1060
I	De vlag – eerste bedrijf	1060
II	De vlag – tweede bedrijf	1063
III	Gavroche had er beter aan gedaan de karabijn van Enjolras te accepteren	1065
IV	Het kruitvat	1066
V	Einde van de verzen van Jean Prouvaire	1068
VI	De worsteling met de dood na de worsteling met het leven	1069
VII	Gavroche, scherpe berekenaar van afstanden	1073
<i>Vijftiende boek De Rue de l'Homme-Armé</i>		1077
I	Vloeiblad, verklikker	1077
II	De straatjongen, vijand van de verlichting	1084
III	Terwijl Cosette en Toussaint slapen	1087
IV	De overmatige ijver van Gavroche	1088
Vijfde deel Jean Valjean		1095
<i>Eerste boek Oorlog tussen vier muren</i>		1097
I	De Charybdis van de Faubourg Saint-Antoine en de Scylla van de Faubourg du Temple	1097
II	Wat kun je in de afgrond anders doen dan praten?	1104
III	Opheldering en verduistering	1108
IV	Vijf eraf, één erbij	1109

V	Welke horizon je ziet boven op de barricade	1114
VI	Marius verdoofd, Javert laconiek	1118
VII	De situatie verergert	1119
VIII	De artilleristen zorgen dat ze serieus worden genomen	1122
IX	Gebruik van het stroperstalent en het onfeilbare schot uit vroeger tijden dat meespeelde bij de veroordeling in 1796	1125
X	Dageraad	1126
XI	Geweerschot dat niets mist en niemand doodt	1129
XII	Wanorde die orde voorstaat	1130
XIII	Een laatste sprankje hoop verdwijnt	1133
XIV	Waarin we de naam lezen van de minnares van Enjolras	1135
XV	Gavroche aan de andere kant van de barricade	1136
XVI	Hoe je van broer vader wordt	1139
XVII	<i>Mortuus pater filium moriturum expectat</i>	1146
XVIII	Prooi geworden gier	1148
XIX	Jean Valjean neemt wraak	1151
XX	De doden hebben gelijk en de levenden geen ongelijk	1154
XXI	De helden	1161
XXII	Standvastigheid	1165
XXIII	Nuchtere Orestes en dronken Pylades	1168
XXIV	Krijgsgevangene	1171
<i>Tweede boek Het darmstelsel van de Leviathan</i>		1174
I	Het door de zee verarmde land	1174
II	Oude geschiedenis van het riool	1178
III	Bruneseau	1181
IV	Onbekende bijzonderheden	1185
V	Tegenwoordige vooruitgang	1188
VI	Toekomstige vooruitgang	1189
<i>Derde boek Het slijk, maar ook de ziel</i>		1193
I	Het riool en zijn verrassingen	1193
II	Verklaring	1198
III	De geschaduwde man	1200
IV	Ook hij draagt zijn kruis	1203
V	Zowel zand als vrouwen kunnen verraderlijk fijn zijn	1206
VI	De <i>fontis</i>	1210
VII	Soms strand je waar je aan land denkt te komen	1212
VIII	Het afgescheurde jaspand	1213
IX	Marius lijkt dood voor iemand die er iets van weet	1217
X	Terugkeer van de zoon die zijn leven niet spaarde	1221
XI	Het absolute aan het wankelen gebracht	1222
XII	De grootvader	1224
<i>Vierde boek Javert ontspoord</i>		1229

<i>Vijfde boek</i>	<i>Kleinzoon en grootvader</i>	1240
I	Terugkeer naar de boom met de zinken band	1240
II	Marius komt uit de burgeroorlog en maakt zich op voor de oorlog thuis	1243
III	Marius valt aan	1247
IV	Tante Gillenormand vindt het uiteindelijk niet erg meer dat Fauchelevent met iets onder zijn arm is binnengekomen	1250
V	Geef je geld liever in bewaring bij een of ander bos dan bij een of andere notaris	1254
VI	De twee grijsaards doen elk op hun manier alles om Cosette gelukkig te maken	1255
VII	Droomeffecten waar geluk mee gepaard gaat	1262
VIII	Twee niet terug te vinden mannen	1264
<i>Zesde boek</i>	<i>Slapeloze nacht</i>	1268
I	16 februari 1833	1268
II	Jean Valjean draagt nog steeds zijn arm in een mitella	1276
III	De onafscheidelijke	1284
IV	<i>Immortale jecur</i>	1286
<i>Zevende boek</i>	<i>Laatste slok uit de lijdensbeker</i>	1291
I	De zevende hellecirkel en de achtste hemel	1291
II	Duisterheden die een onthulling kan bevatten	1305
<i>Achtste boek</i>	<i>Afnemende schemering</i>	1312
I	De benedenkamer	1312
II	Nog meer stappen terug	1316
III	Ze herinneren zich de tuin in de Rue Plumet	1318
IV	Aantrekking en uitdoving	1321
<i>Negende boek</i>	<i>Laatste duister, laatste dageraad</i>	1324
I	Medelijden voor de ongelukkigen, maar begrip voor de gelukkigen	1324
II	Laatste flikkeringen van de lamp zonder olie	1326
III	Een veer is zwaar voor wie de kar van Fauchelevent optilde	1327
IV	Inkt die er niet in slaagt zwart te maken	1330
V	Nacht waarachter het dag is	1345
VI	Het gras verbergt en de regen wist uit	1352
	<i>Chronologie van historische gebeurtenissen</i>	1355

Zolang er door wetten en gewoonten een sociale verdoemenis bestaat die midden in de beschaving op kunstmatige wijze inferno's scheidt en die het lot, dat goddelijk is, door een noodlottige menselijke invloed verduistert, zolang de drie problemen van deze tijd – de degradatie van mannen door het proletariër-zijn, de ontering van vrouwen door honger, het wegwijnen van kinderen door duisternis – niet worden opgelost, zolang in bepaalde gebieden de sociale verstikking mogelijk is, met andere woorden, en vanuit een nog breder oogpunt gezien, zolang er onwetendheid en armoede op aarde zijn, kunnen boeken als deze hun nut hebben.

Hauteville House,¹ 1 januari 1862

1 Hauteville House was het huis van Victor Hugo op het Engelse eiland Guernsey, een van de Kanaaleilanden. Victor Hugo woonde daar in vrijwillige ballingschap na de staatsgreep van Napoleon III (1851), van 1855 tot aan het einde van diens bewind in 1870.
N.B.: Alle onderstreepte passages verwijzen naar de Chronologie van historische gebeurtenissen op pagina 1355 e.v.

Eerste deel
Fantine

Eerste boek

Een rechtvaardig man

1 Myriel

Charles-François-Bienvenu Myriel was in 1815 bisschop van Digne.² Hij was een grijsaard van ongeveer vijfenzeventig jaar oud en bezette de bisschopszetel van Digne sinds 1806.

Hoewel deze bijzonderheden op geen enkele wijze raken aan wat we eigenlijk te vertellen hebben, heeft het misschien toch zin, al is het maar om in alles nauwkeurig te zijn, hier een idee te geven van de geruchten en verhalen die over hem de ronde deden toen hij in het bisdom arriveerde. Wat er over mensen wordt gezegd, of dit nu naar waarheid is of niet, is voor hun leven en vooral hun lot vaak even belangrijk als wat ze doen. Myriel was de zoon van een Parlements lid van Aix.³ Ambtsadel.⁴ Er werd over hem verteld dat zijn va-

2 Digne is de oude naam van Digne-les-Bains, een gemeente (en plaats) in de Alpes-de-Haute-Provence. Het personage Charles Myriel vertoont veel overeenkomsten met Charles-François-Bienvenu de Miollis (1753-1843), die van 1806 tot 1838 bisschop van Digne was.

3 Het Parlement van Aix of Parlement van de Provence was een van de Parlementen van Frankrijk. Dit waren de soevereine regionale gerechtshoven van het Franse koninkrijk, ofwel de tribunaal van voor de Franse Revolutie. Als alle Parlementen van Frankrijk werd het Parlement van Aix opgeheven tijdens de Franse Revolutie, in 1790.

4 In het Ancien Régime, de monarchie van voor de Franse Revolutie, had je naast krijsadel, aristocraten die hun titel aan militaire verdiensten hadden ontleend, ambtsadel, die hun titel dankten aan gerechtelijke of bestuurlijke posities.

der, die hem tot zijn opvolger had bestemd, hem al heel jong had uitgehuwelijkt, op zijn achttiende of twintigste, zoals dat in parlementaire families niet ongebruikelijk was. Ondanks dit huwelijk had Charles Myriel, naar verluidt, veel over zich doen spreken. Hoewel nogal klein van stuk, was hij knap om te zien, elegant, charmant, geestig. Het eerste deel van zijn leven was uitsluitend gevuld geweest met mondaine zaken en liefdesavonturen.

Plotseling kwam de revolutie, de gebeurtenissen volgden elkaar steeds sneller op en de gedecimeerde, verdreven, vervolgde parlementaire families verspreidden zich. Charles Myriel emigreerde al in de begindagen van de revolutie naar Italië. Daar stierf zijn vrouw aan een longaandoening waar ze sinds lang aan leed. Er waren geen kinderen. Wat gebeurde er vervolgens in het leven van Myriel? De ineenstorting van de oude Franse maatschappij, de val van zijn eigen familie, de dramatische taferelen van 1793,⁵ nog schrikwekkender misschien voor de uitgeweken adel die deze van een afstand met groeiende ontzetting gadesloeg. Wekte dit alles in hem gedachten aan wereldverzaking en afzondering? Was hij tijdens een van die vertiertjes of romances waar hij zijn leven mee vulde plotseling getroffen door zo'n mysterieuze, verschrikkelijke tegenslag die een man diep kan raken en in verwarring kan brengen, terwijl algemene rampen die hem in zijn bestaan en zijn rijkdom konden treffen hem onbewogen zouden hebben gelaten? Niemand kon het zeggen. Alles wat men wist was dat hij priester was toen hij terugkeerde uit Italië.

In 1804 was Charles Myriel pastoor van Brignolles. Hij was al oud en leefde een uiterst teruggetrokken bestaan.

Omstreeks de tijd van de kroning⁶ bracht een akkefietje in zijn parochie, waarom het precies ging weet niemand meer, hem naar Parijs. Onder de machtige personen op wie hij voor zijn parochianen een beroep ging doen was kardinaal Fesch.⁷ Op een dag dat de keizer zijn oom een bezoek kwam brengen, bevond de eerbiedwaardige pastoor, die in de antichambre zat te wachten, zich op het pad van Zijne Majesteit. Napoleon, die zag hoe deze grijsaard hem met een zekere nieuwsgierigheid bekeek, draaide zich om en vroeg bars: 'Wie is dat oude baasje dat daar naar me zit te kijken?'

'Sire,' zei Myriel, 'u ziet een oud baasje en ik zie een groot man. We kunnen er beiden ons voordeel mee doen.'

Diezelfde avond vroeg de keizer aan de kardinaal de naam van deze pas-

5 1793 was het jaar van de Terreur tijdens de Franse Revolutie. De revolutionaire regering radicaliseerde en ging onder leiding van Robespierre over tot het executeren van allen die ervan verdacht werden zich tegen het regime te keren, onder wie een groot aantal gematigde afgevaardigden van de volksvertegenwoordiging (de Nationale Conventie).

6 Na de Franse Revolutie, tijdens het Consulaat, heerste Napoleon Bonaparte (1769-1821) als dictator over Frankrijk. In 1804 werd hij tot keizer (Napoleon I) gekroond. In 1814 nam Lodewijk XVIII de macht over en werd Frankrijk weer een monarchie (Eerste Restauratie). Die tienjarige periode dat Napoleon I keizer was wordt aangeduid als het Eerste Franse Keizerrijk.

7 Joseph Fesch (1763-1839) was in 1804 aartsbisschop van Lyon en ambassadeur van Frankrijk bij de Heilige Stoel. Hij vergezelde paus Pius VII naar Parijs voor de kroning van Napoleon Bonaparte (zie vorige noot), van wie hij de halfoom was.

toor, en enige tijd later vernam Myriel tot zijn grote verbazing dat hij was benoemd tot bisschop van Digne.

Wat was er eigenlijk waar van de verhalen die over het vroegere leven van Myriel werden verteld? Niemand die het wist. Weinig families hadden de familie Myriel voor de revolutie gekend.

Myriel moest het lot ondergaan van elke nieuwkomer in een kleine stad waar veel monden praten en heel weinig hoofden nadenken. Hij moest dat ondergaan, hoewel hij bisschop was en omdat hij bisschop was. Maar de verhalen waar zijn naam in viel waren tenslotte alleen maar verhalen: geruchten, woorden, praatjes, minder dan praatjes, *palabres*, zoals dat in de krachtige taal van Zuid-Frankrijk heet.

Hoe het ook zij, na negen jaar episcopaat en verblijf in Digne waren al die vertelsels, gespreksonderwerpen die aanvankelijk de kleine stadjes en de kleine luiden bezighouden, in diepe vergetelheid geraakt. Niemand zou er nog over durven beginnen, niemand zou zich ze zelfs durven herinneren.

Myriel was in Digne gearriveerd in het gezelschap van een ongetrouwde vrouw, Baptistine, zijn tien jaar jongere zus.

Hun enige huispersoneel bestond uit een dienstbode van dezelfde leeftijd als Baptistine, mevrouw Magloire, die na de dienstbode van meneer pastoor te zijn geweest, nu de dubbele titel aannam van kamenier van mejuffrouw en huishoudster van monseigneur.

De lange, bleke, magere Baptistine was een zachtaardige vrouw. Ze verwezenlijkte het ideaal van wat het woord 'respectabel' uitdrukt, want om 'eerbiedwaardig' te zijn moet een vrouw kennelijk moeder zijn. Ze was nooit mooi geweest. Haar hele leven, dat niets dan een opeenvolging van vrome werken was geweest, had haar huid na verloop van tijd een soort blankheid en frisheid gegeven, en met het ouder worden had ze een schoonheid verworven die je de schoonheid van de goedheid zou kunnen noemen. Wat in haar jeugd magerte was geweest, was in haar volwassenheid transparantie geworden, en die doorschijnendheid maakte de engel in haar zichtbaar. Zij was eerder nog een ziel dan een maagd. Haar lijf leek een schim, nauwelijks genoeg lichaam om een geslacht te hebben. Een beetje materie dat een licht bevatte. Grote, altijd neergeslagen ogen. Een voorwendsel om een ziel op aarde te houden.

Magloire was een klein oud vrouwtje, bleek, dik, rond, druk, altijd buiten adem, aanvankelijk door haar bedrijvigheid, later als gevolg van astma.

Bij zijn aankomst werd Myriel in zijn bisschoppelijk paleis gehuisvest met de door de keizerlijke decreten vereiste honneurs, die de bisschop in rang direct onder de brigadegeneraal plaatsten. De burgemeester en de president van de rechtbank brachten hem het eerste bezoek, en hij legde van zijn kant het eerste bezoek af aan de generaal en aan de prefect.

Nadat hij zo in zijn ambt was bevestigd, wachtte de stad af haar bisschop aan het werk te zien.